

КУЛТУРНИ ЧИНИОЦИ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак: У овом раду аутор посебну пажњу посвећује културним чиниоцима етничког идентитета. Најважнији аспект промене етничких идентитета су интергрупни и интрагрупни односи, на основу којих аутор формулише и три модела међуетничких односа.

Кључне речи: етнички идентитет, културни елементи, етнички модели.

Етнички идентитет, за разлику од других облика колективног идентитета, одликује *преносивост* и *истакнута усмереност на прошлост*. Као опште присутни друштвени феномен, на који наилазимо у свим друштвима, његова карактеристика је и *универзалност*. Етничке групе по правилу *нису затворене* друштвене групе. Асимилација појединаца који не припадају одређеној етничкој групи зависи од постојања културних механизма, који омогућују да се укључивање нових чланова спроведе.

Неки од елемената који утичу на одређење једне етничке групе наспрам других етничких група су следећи:

- културна обележја
- религија
- нација
- геополитички простор.

Постојање различитих религија нужно повлачи за собом и разлике у мишљењу у погледу групних вредности, религијских и моралних учења. Религија „даје значајан допринос непрекидном друштвеном конструисању културног садржаја двају различитих и међусобно антагонистичких етницитета” (Џенкинс, 2001:204). Верске разлике могу бити формално организоване у црквама и образовању, а неформално у породици и друштвеним мрежама. Ове разлике утичу на просторни и интерактивни образац „великог дела свакодневног друштвеног живота”. Аутентична вера са формалним и неформалним облицима изражавања разлика утиче и не међуетничке односе – истиче Ричард Џенкинс (Richard Jenkins). Иако религију Џенкинс посматра као подстрекача етничких сукоба, она може имати и интегративну функцију.

Ханс - Улрих Велер (Hans-Ulrich Wehler) истиче следеће разлике између нације и етничке групе:

1. нација се, исто као и етничка група, конституише на историјској територији, али се код ње уочава и религијски мит о „светој земљи”;
2. нација је такође заједница са својим сећањем, интегрише се помоћу заједничке митологије и поетизованог порекла, али она више зависи од вере „у своју мисију са специфичним обећањем среће”, него од свести о диференцијацији у односу на друге;
3. нација тежи за национализацијом свих подручја живота;
4. нација поседује привредни систем у којем сви њени припадници имају слободу кретања и за које важи заједнички „унутрашњи морал”, док су други, тј. странци, у дискриминаторном положају, на њих се примењује „спољашњи морал”;
5. као највиша инстанца и врхунац вредносне хијерархије, нација претендује на апсолутни приоритет.

Национализам је масовни покрет који обухвата све без изузетка и тежи секуларизацији, сматра овај аутор. (Велер, 2002: 48,49)

Велер дефинише етничку групу као „самосталну форму заједнице коју карактерише стабилно поимање солидарности и уз то се одликује заједничким историјским искуствима и изразитом везаношћу за територију”. (Велер, 2002:46). Ово дефинисање етничке групе неоправдано истиче два фактора која су неопходна за етнички идентитет: то су заједничка историјска искуства и поседовање територије. Поседовање сопствене територије је важан чинилац за етничку групу једино ако је стабилан у дужем временском периоду. Етничка група се једино тада може поистоветити са геополитичким простором. Но, постоје етничке групе које не поседују сопствену територију, а и да не говоримо о етничким групама које не можемо дефинисати одређеном територијом. За етничку групу и њен идентитет важнија је друштвена, а на територијална граница. Из културних елемената (заједничког језика, културе, сећања на победе и поразе, обичаја стила градње, одевања, исхране и измишљене етничке прошлости), Велер изводи „менталну карту” национализма. Национализам преузима све ове културне елементе сопствених етничких група и базира се на њима.

Горе наведени диференцирајући елементи (културна обележја, религија, нација и геополитички простор), су у сталној интеракцији у међуетничким односима. То су односи доминације већине и једне или више етничких мањина које трпе доминацију. У том смислу, Барт (Fredrik Barth) с правом наговештава: „Етничке дистинкције не зависе од одсуства интеракције и друштвеног прихватања већ, напротив, представљају саме темеље на којима су изграђени свеобухватнији друштвени системи. Интеракција у таквом друштвеном систему не води његовом ишчежавању под дејством промена и акултурације; културне разлике могу опстојати упркос међуетничком контакту и узајамној зависности појединих група” (Barth, 1997:214). На основу постојаности културних разлика између етничких група, неоправдано је закључити да је етнички идентитет ванвременски и непроменљиви скуп културних црта. Иако диференцирајуће културне црте историјски

варирају, оне се уобличавају у току заједничке историје које колективно памћење преноси. На промену етничког идентитета утичу:

- друштвени,
- политички и
- културни фактори.

Друштвени, политички и културни фактори утичу на непрестани развитац етничког идентитета, те га стога карактерише *динамички*, а не статички карактер. Ове промене делују на етничку групу споља и изнутра. Спољашњи фактори могу бити: међуетнички додири, спољашње културне претње, физички напади на етничку групу који у блажим или јачим нападима доводе до етногенетске кризе. Унутрашњи фактори делују у самој етничкој групи путем интеракције са другим етничким групама. Један од начина да се сагледају промене културних елемената, условљене како спољашњим, тако и унутрашњим факторима, је и њихово праћење између генерација унутар једне етничке групе.

Најзначајнији културни елементи који одређују неку етничку групу и на основу којих се она разликује од осталих свакако су: језик, веровања, вредности, норме, симболи, обреди, обичаји, начин живота и др. Али, све оне заједно немају подједнаки значај за етничку групу. Неке служе као симболи на основу којих се истиче разлика, друге немају никакву важност у процесу разликовања. На основу ових вредности које етничка група приписује одређеним културним елементима, Барт разликује:

1. *манифестне сигнале или знакове* – припадници одређене етничке групе их користе да би показали свој идентитет и
2. *основне вредносне оријентације* – то су критеријуми моралности и узвишености.

Неоправдано је истицање значаја културе у дефинисању етничког идентитета. Овај облик колективног идентитета карактерише мноштво чиниоца који га обликују, те се код проучавања етничког идентитета морају уважавати сви његови елементи.

Оно што такође дефинише неку етничку групу су и границе којима су оне омеђене. Барт разликује друштвене од територијалних граница. Друштвене границе могу, али и не морају, имати

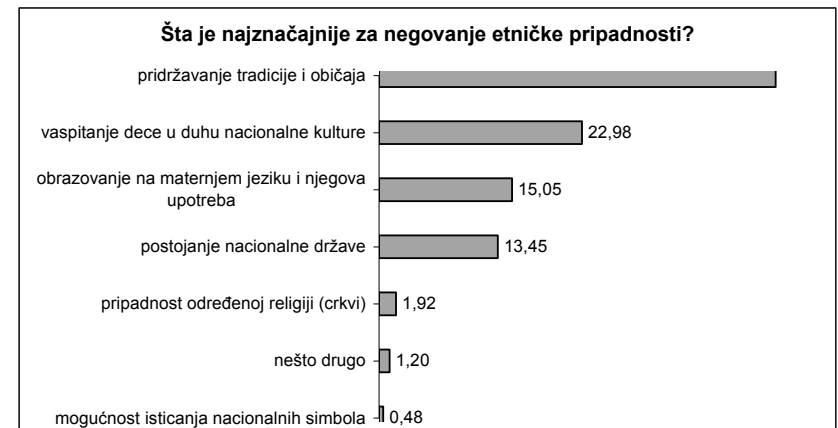
територијалну основу. Оно што друштвене границе производи су „постојане културне разлике”, сматра овај аутор.

Један други аутор италијанског порекла – Пјеро Занини о границама, сматра да „говорити о границама... значи говорити о духовним, културним, религиозним, идеолошким, нормативним, сексуалним „оградама”. Свака од њих је са неком својом могућом и конкретном пројекцијом у простору и направити ограду значи створити одређени амбијент и затворити га, опасати га елементима који ће истаћи његову димензију, облик и његове функције” (Занини, 2002:74). О етничким границама Занини каже да су то места где етничке групе обезбеђују сусрет између различитих група. „Када се та интеракција реализује, и сусрет успе, значи да је на неки начин створен заједнички простор, значи: успело је са стварањем скупа правила, који прихватају различите групе, упркос својим специфичностима”. (Занини, 2002: 104)

Пол Рорлич (Paul E. Rohrllich) сматра да проучавање интеркултурне комуникације може довести до расветљавања четири врсте проблема:

1. проучавање *процедуралног нивоа интернационалних релација* може довести до повећања разумевања контрагрупних позиција, али не повлачи нужно за собом и решавање заједничких проблема; слаба комуникација између држава сваки напредак успорава или зауставља;
2. проучавање *суштинског нивоа интеркултурне комуникације* даје нам увид у суштину и процесе интернационалних контаката;
3. *информациони аспект*; интеркултурна комуникација нас приморава да користимо информације у циљу решавања проблема;
4. истраживања *персоналног нивоа комуникације* не треба да се стављају у споредни план; прилагођавање индивидуе различитим улогама које им друштво намеће никако није тривијално или секундарно питање; потреба за идентитетом, за својом суштином и прихватање од стране других остаје човекова потреба, чак значајнија од осталих. (Paul E. Rohrllich, 1998: 84-87).

У интеракцији различитих етничких група можемо разликовати три друштвена модела: *интегративни*, *интегративно-конфликтни* и *конфликтни*. Оно по чему се ови модели разликују је степен интересничке комуникације, тј. могућност решавања потенцијалних или отворених етничких сукоба. Интегративни друштвени модел карактерише највећи степен интересничке комуникације, уважавање културних разлика, као и могућност решавања потенцијалних етничких сукоба. У интегративно-конфликтном моделу етничке групе живе једна поред друге, док етнички сукоби још увек нису отворени и актуелни и постоји могућност њихових решавања. У конфликтном моделу не постоји комуникација између етничких група, па тако ни спремност уважавања права оне друге етничке групе. Етнички сукоби су у овом моделу увек отворени, с циљем да доведу до етногенетске кризе супротстављене етничке групе.

На основу резултата истраживања „Социолошки аспекти мултикултуралности и регионализације и њихов утицај на развој АП Војводине и Републике Србије”¹ видимо да су у Војводини традиција и обичаји на првом месту и најзначајнији елемент за очување етничког идентитета (44.9%), док је на другом месту национална култура (23%). Важно је напоменути да се национал-

¹ Projeekat koji realizuje Odsek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu finansiran je od strane Ministarstva za nauku i zaštitu životne sredine.

на култура мора разликовати од културе посебних етничких група. Она је производ интеркултурних односа различитих етничких група у једном друштву. На трећем месту испитаници у Војводини придају значај образовању на матерњем језику (15,1%).²

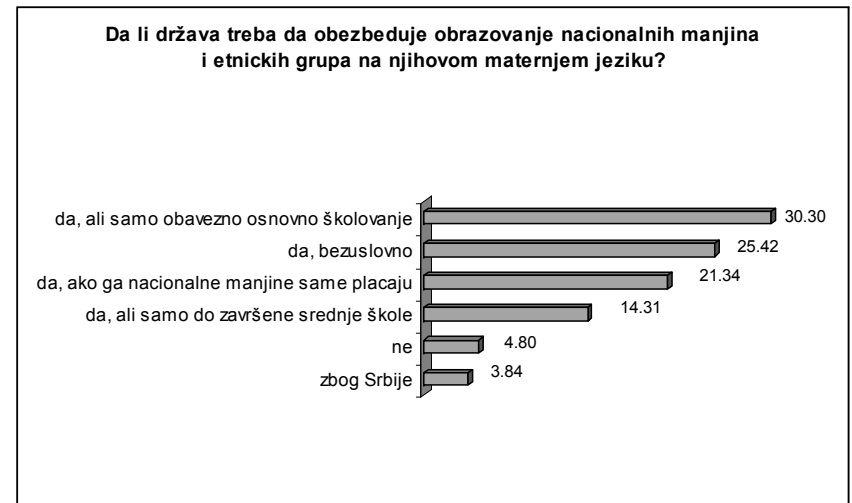
У односу на одређену националну припадност ови културни елементи су распоређени на следећи начин: Види табелу 2.

Sta je najznacajnije za negovanje osecanja nacionalne (etnicke) pripadnosti

	Nacionalna pripadnost ispitanika:						Total
	srpska	crnogorska	hrvatska	mađarska	jugoslovenska	nesto drugo	
nesto drugo	8 .6%	1 .1%	1 .1%	2 .2%	2 .2%	1 .1%	15 1.2%
vaspitanje dece u duhu nacionalne kulture	201 16.2%	3 .2%	21 1.7%	21 1.7%	20 1.6%	18 1.4%	284 22.9%
pripadnost određenoj religiji (crkvi)	24 1.9%						24 1.9%
moćnost isticanja nacionalnih simbola	3 .2%			1 .1%		1 .1%	5 .4%
obrazovanje na maternjem jeziku i njegova upotreba	81 6.5%	6 .5%	16 1.3%	53 4.3%	17 1.4%	14 1.1%	187 15.1%
pridržavanje tradicije i običaja	414 33.3%	11 .9%	18 1.4%	40 3.2%	40 3.2%	38 3.1%	561 45.2%
postojanje nacionalne države	131 10.5%	11 .9%	1 .1%	5 .4%	8 .6%	10 .8%	166 13.4%
Total	862 69.4%	32 2.6%	57 4.6%	122 9.8%	87 7.0%	82 6.6%	1242 100.0%

² O ostalim podacima koji se odnose na negovanje nacionalne/etničke pripadnosti vidi Dragan Koković, Žolt Lazar, „Činioci negovanja nacionalnog i kulturnog identiteta u Vojvodini”, *Sociološki pregled*, god. XXXVII (januar-jun 2003), no. 1-2. str. 49-59.

Војводина је, као мултиетнички регион, интегративни друштвени модел. Један од захтева мултикултурних региона је и уважавање културних и језичких права мањина од стране већинске етничке групе. Истраживање чије податке износимо то и показује. Војвођани сматрају да националним мањинама треба обезбедити обавезно основно школовање на њиховом матерњем језику у 30,3% случајева. Следећи понуђени одговори: да, безусловно; да ако га националне мањине саме плаћају и да, али само до завршене средње школе - су модели позитивног односа према правима етничких мањина да се образују на свом матерњем језику, па укупан проценат анкетираних који имају позитиван однос према овом питању износи 91,3%. Значај језика за очување етничког идентитета је несамерљив. За етничку групу језик представља сигурну везу између прошлости и садашњости.

Литература:

- Драган Коковић, Жолт Лазар (јануар-јун 2003), *Чиниоци неговања националног и културног идентитета у Војводини*, Социолошки преглед, год. XXXVII, но. 1-2,
- Paul E. Rohrich (1988), *Why Do We Study Intercultural Communication?* In: Gary R. Weaver (ed), *Culture, Communication and Conflict, Readings in Intercultural Relations*, Simon & Schuster Publishing,
- Пјеро Занини (2002), *Значења граница*, КЛИО, Београд,
- Ричард Џенкинс (2001), *Етницитет у новом кључу*, XX век, Београд,
- Филип Путиња, Жослин Стреф-Фенар (1997), *Теорије о етницитету*, XX век, Београд,
- Ханс Улрих Велер (2002), *Национализам, Историја – форме – последице*, Светови, Нови Сад.

CULTURAL FACTORS OF ETHIC IDENTITY

Summary: In this work the author focuses his attention to the problem of cultural factors concerning ethnic identity. Most important aspects of ethnic identity change are inter-group and intra-group relationships. Based on that fact that author formulates three models of inter-ethnic relationships.

Key words: ethnic identity, cultural elements, ethnic models